

İLKÖĞRETİM DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL TASARIM VE RESİMLEME

Anıl ERTOK ATMACA*

Özet

Eğitim sistemimizin öğretim materyalleri arasında ders kitaplarının önemli bir yeri olduğunu bilmekteyiz. Öğretmen ve öğrenci için ders kitapları öğretime yardımcı olma açısından önem taşımaktadır. Makalemizin ana teması ise ders kitaplarının görsel anlamda değerlendirilmesidir.

Ders kitaplarının resimlenmesi ve görsel anlamda kitabın değerlendirilmesi eğitim ve öğretim açısından önemlidir. Özellikle İlköğretim aşamasının ilk basamaklarında resimlerin çocuklar üzerindeki etkisi bilinmektedir. Bu yaş çocukları görsel materyallere karşı ilgi duyarlar, bu nedenle ilköğretim ders kitaplarının resimlenmesi ve tasarım aşaması çok önemlidir. Makalede amaç, ders kitaplarının resimleme aşamasını değerlendirerek çocukların ders kitaplarını zevkle çalışmalarını ve kitaplarına karşı sevgi duymalarını sağlamaya yardımcı olmaktır.

Anahtar Sözcükler: Ders kitapları, görsel tasarım, resimleme, çocuk, eğitim

Giriş

İçinde bulunduğumuz çağın şartlarına uyum sağladığımız dünyamızda artık önceki dönemlere göre görsel bir şenlik altında kaldığımız ve okuma alışkanlıklarımızı giderek kaybettiğimiz bir gerçektir. Özellikle çocuklar ders kitaplarının dışında okuma etkinliklerini giderek kaybetmektedirler çünkü televizyon ve bilgisayar daha cazip ve zahmetsiz iletişim araçlarıdır ve çocuklar bu renkli dünyaya her geçen zaman daha fazla ilgi duymaktadırlar. Boydaş'ın (2003, 129)da dediği gibi özellikle etik ve estetik değerlerin yerini ekonomik değerlerin alması, bu duruma daha da düşündürücü ve gelecek için endişe verici bir boyut katmıştır. İşte bu noktada bütün ders kitaplarına sadece bilgi veren birer eğitim ve öğretim aracı olarak bakılmayacağı anlaşılmıştır.

Kitapların amacı sadece, bilgisel tavır kazandırmak olmamalıdır, çünkü böyle bir kitap, öğrencide okuma zevki uyandıramaz. Kitap okuma sevgisinin önemi kadar kitaplarımızın da görsel anlamda okuyucuya estetik beğeni uyandırması gereklidir.

Ders kitapları öğretme ve öğrenme sürecinde öğrencilerin neler öğreneceği, öğretmenlerin neler öğreteceği ve bu sürecin yürütmesinde nasıl bir yöntem uygulanacağına yol göstericisi olarak etkili bir kaynaktır, bu nedenle ders kitaplarının içeriği, teknik ve fiziksel özellikleri oldukça önemlidir.

Gökkaya ve Oruç (2003, 153) Görsel, işitsel, dokunsal ve kinetiksel (hareket) öğrenme stiline sahip çocukların bu özelliklerinin öğrenilmesine yönelik otuz soruluk testin yorumlaması neticesinde şu sonuçlara ulaşmışlardır: Öğrenciler belirli konulardaki bilgilere erişme becerisini ders kitaplarının görselliği ile eş anlamlı görmek-

* Arş. Gör.; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Öğretmenliği Bölümü

tedirler yani, görsel öğrenme özellikle ilköğretim düzeyindeki çocuklarımız için işitsel öğrenmeden daha önce gelmektedir. Otuz sorudan oluşan öğrenme stilinde alınan yanıtlardan 12 si görsel tema taşımaktadır. Yani diğer üç öğrenme stilinin önüne geçen oranda görsel süreç ön plana çıkmaktadır. Alınan sonuçlar maddelerle şöyledir:

- Defterlerimin içini genellikle resimlerle süslerim.
- Resimli roman okumayı severim.
- Resimli bulmaca çözmeyi severim.
- Masal ve kitap CD'leri seyretmeyi severim
- Harita, poster ve şemalarla anlatılmak istenenleri çabuk kavrarım.
- Göremediğim şeyi kavrayamam.
- Aktif olarak katıldığım etkinlikleri severim.
- Gördüklerimi iyi hatırlarım.
- Olaylar ve/ veya konular şematize edilerek gösterilirse daha iyi anlarım.
- Çevremi resim ve fotoğraflarla daha iyi kavrayabiliyorum.
- Fotoğrafa soru sorarak daha iyi bilgileniyorum.
- Resimler, şekiller merakımı uyandırır.

Ders kitaplarından, öğrencilerin doğrudan öğrenmelerine ve öğretmenlerin sınıftaki sunuşlarında yöntemler geliştirmelerine yardımcı olması beklenir. Sosyal Bilgiler alanında yazılan ders kitapları için geliştirilecek ölçütler şu başlıklar altında ele alınabilir: (Tertemiz, Ercan, Kayabaşı, 2001)

- A- Ders Kitaplarının Fiziksel Özellikleri
- B- Ders Kitaplarında Eğitsel Tasarım
 - 1- Hedefler (Amaçlar) Açısından
 - 2- İçerik açısından
 - 3- Öğrenme-Öğretme Süreci açısından
 - 4- Değerlendirme açısından
- C- Görsel Tasarım
- D- Dil ve Anlatım

Ders kitaplarında resmin önemli bir yerinin olduğunun vurgulanması amaçlanmış olan bu çalışmamızda C- maddesi olan Görsel Tasım üzerinde duracağız.

Eğitim tarihimizdeki resimli ilk Türkçe alfabe ve okuma kitabı Hafız Refi'nin hazırladığı önce resimsiz, 1874'te (H. 1291) de resimli olarak, **Resimli Elifbâ-yı Osmanî** adlı kitaptır. Kitapta 31 adet gravür biçiminde yapılmış hayvan resmi vardır. Son derece güzel çizilmiş ve basılmış olan bu resimlerin batı dillerinde yazılmış kitaplardan alınmış olması muhtemeldir. Nitekim bazılarının altında Latin harfleriyle imzalar görülmektedir. Kitapta hiçbir insan resmi yer almamaktadır. Bu ilginç durum, döneminin resme ilişkin tutumundan kaynaklanmış olsa gerektir (Akyüz, 2000, 28). Günümüzde ise teknolojinin gelişimi ile birlikte çocuklarımıza sunulmuş binlerce kitap çeşidi bulunmaktadır. Artık ders kitaplarımızın da yıldan yıla değişim göstererek, görsel anlamda da çocuklarımıza yakışır nitelikte hazırlanmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

Çocuklar için kitapları ve resimleri çok önemlidir. Çocuğun yaş basamağına göre resimlerden aldığı zevkler de değişime uğramaktadır. Çocuğun yedi sekiz yaşlarında yani okula başladığı yıllarda resimlerinde de bir değişim olduğu uzmanlarca

tespit edilmiştir. Bu yaş dönemi, çocuğun çevresiyle somut ilişkilerden elde ettiği imgeleri usunda işlemleyerek eski imgelerle yenileri arasında bağışım kurarak yeni bir şema oluşturmaktadır. Çocuk okul yaşında kendi isteği ile gerçeği yansıtmaya çabası içine girer, çocuk çözmesi gereken birçok sorunu çözmeye bu yaşta yönelir. Bu yaşlarda çocuklar baktıkları nesnelere daha dikkatli incelemektedirler. Bu bağlamda çocuk için kitapları ve içerisindeki resimleri, görsel tasarım çok önem taşır, çünkü çocuk, kitaplarını dikkatle inceleyecek, metinleri açıklayıcı resimlere daha ilgili olacaktır, bu dönemlerde çocuklar gerçeği ararlar. Çocuğun çevreye, sanat yapıtlarına ve kendi ürünlerine yönelttiği eleştirel tavır bu yaş çocuğunda gelişmenin bir başka boyutunu oluşturur. 11 ve 12 yaş döneminde ise çocuk, bir yandan alabildiğine gerçeği yansıtmaya isteği ve bu yolda başarısı ve başarısızlığı sürerken, bir yandan da çizimde daha özgür ve kendisine özgü anlatım formları arar. Bu evrede henüz perspektif kuralları öğrenilmemiş, hareket problemi çözülmemiş, ışık, gölge, renk, açık-koyu ve resim düzleminde üçüncü boyutu yaratma yeterince gelişmemiştir. Bunların öğrenilmesi okul ve okulun sunduğu öğrenme olanakları, kültürün sunduğu çeşitli grafik kaynaklar (Kitaplar, dergiler, çizgi romanlar, sanat yapıtları v.b) ve en önemlisi öğretmenin etkin öğretimiyle olanaklıdır (Kırıçoğlu, 2002, 93-96). Kırıçoğlu'na göre kitap resimleri, çizgi romanlar gibi grafik çalışmalarını dolaylı öğretim yöntemine girmektedir. Öğrencinin çalışma biçimi, daha önceki kendi çalışmaları ve çevresini saran resimli kitaplar, çizgi romanlar gibi kültürel kaynaklar bu düzen içinde öğretimi sağlayıcı etmenlerdir.

Bellekte kodlanan resim ve şekiller simgesel belleğe yerleştirilmektedir. Bu bellek kalıcı, dayanıklı ve etkili bellektir. Yıllar önce kaydedilmiş resim ve şekil görüntülerini bile istendiğinde göz önüne getirilebilmektedir. Simgesel belleğin bu çalışması çeşitli araştırma ve laboratuvar deneyleri ile de kanıtlanmıştır. Örneğin Bahrck ve Vittlinger ders kitaplarındaki resim ve şekillerin anımsanması ile ilgili bir araştırma yapmışlardır. Araştırmacılar bir grup deneye Kolejden mezun olduktan 10 yıl sonra Kolejde okudukları ders kitaplarının kapaklarını, resimli ve yazılı sayfalarını göstererek ne anımsadıklarını sormuşlardır. Elde edilen bulgulara göre deneklerin çoğunun kitabın sözel bilgilerini unuttukları ancak resimlerin çok iyi anımsadıkları saptanmıştır. Bir başka çalışma ise laboratuvar ortamında Lieury'nün yaptığı çalışmadır. Lieury, laboratuvarında bir deneye 2500 resmi arka arkaya göstermiş ve farklı gün ve zamanlarda bu resimlerden ne kadarını anımsadıklarını sormuştur. Deneklerin gösterilen resimlerin, % 90'ını farklı zamanlarda anımsadıkları görülmüştür. Yine şekil ve resimlerle anlatımların bellekte kalıcılığı ile ilgili S. Dalfen Denburg yaptığı çalışmada önemli bilgiler elde etmiştir. İlköğretim öğrencilerinin sözcük ve cümle anlamlarının resimlerle daha iyi öğrendikleri, ancak resimsiz verilen sözcük ve cümlelerin anlamlarını ise öğrenmede zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Denburg, çeşitli bilim dallarına özgü yeni sözcük ve kavramların resimlerle daha kolay öğretildiği belirlenmiştir (Güneş, 2002, 138).

Eğitimbilimciler çocukların öğrenmelerinde görsel yolun etkin öğrenme yollarından biri olduğunu belirtirler. Eğitim açısından bakıldığında; çocuklara okutulan ders kitaplarında resimleme (illüstrasyon), tipografi ve iç sayfaları oluşturan bölümlerdeki görsel düzenlemelerde problemler gözlemlenmektedir. Ders kitaplarında görsel düzeni oluşturan ve önemsenmesi gereken en önemli elemanlardan biri resimlemelerdir. Son yıllarda ülkemizde yazılı ders kitaplarındaki resimlemelerin, haritalar vb. görsel elemanların yerleşim düzeni, verilen bilginin kavranması bakımından etkisi, araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Başarılı resimlemeler öğrenmeyi çabuklaştırırken, kötü resimlemeler öğrenciyi kitaptan uzaklaştırmaktadır (Artut, 2005).

Çocuk yayınlarında kitapların dış görünümünün, kapak resminin, kullanılan renklerin, içindeki resimlerin ve çizimlerin, kağıt kalitesinin, sayfa düzeninin vb. belli bir kaliteyi tutturması kaçınılmazdır (İpşiroğlu, 1994, 127-130). Çocuk kitaplarının bu önemli görevleri yerine getirebilmesi yapısal ve eğitsel özelliklerle donatılmasını gerekli kılmaktadır. Çocuk kitapları dış- iç yapı özellikleri ve dayandığı eğitsel ilkelerle bir bütündür. Bu özellik ve ilkelerin birbirleriyle tutarlılığı ve bütünselliği çocuk kitaplarının niteliğini belirleyen en temel etkidir. Bu nedenle çocuk kitaplarının belirtilen özelliklerinin bilinmesi çocuklar için seçeceğimiz kitaplarda bizlere kılavuz olacaktır (Sever, 1995, 1). Yazar çocuk kitaplarında olması gereken özellikleri maddelerken görsel tasarım ve resimleme ile ilgili olarak da bir tespit yapar Sever'e göre dış yapı, biçimsel özellikler çerçevesinde kitaplardaki resimler konuya uygun olmalı sayfa düzeninde de birlik ve bütünlüğü sağlamalıdır. Resimler anlatılan konuya göre; açıklayıcı, yorumlayıcı, eğlendirici, güldürücü ve sevimli olmalıdır. Bazen de güldürürken düşündürmelidir. Resimlerin taşınması gereken en temel özelliği ise "estetik değeri"dir. Resimler çocuğun estetik duygularının gelişmesine katkı sağlamalıdır. Estetik kaygı ön planda tutulmak koşuluyla; okul öncesi döneme ve okumaya yeni başlayan çocuklara yönelik kitaplardaki resimlerin renkli olması beklenir. Okul öncesi ve okumaya yeni başlayan çocuklar için hazırlanan kitapların dörtte üçü resim, dörtte biri yazı; 8 yaşın üzerindeki çocuklar için hazırlanan kitapların dörtte ikisi resim, dörtte ikisi de yazı olmalıdır. 10 yaşın üzerindeki çocuklara yönelik bir kitabın; dörtte birinin resim, dörtte üçünün de yazı olması gerekir. İlköğretim 6. Sınıftaki öğrenciye verilecek bir kitapta; resmin yerinin yazıya bırakılması uygun olur.

TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından hazırlanan "1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu" konumuz açısından vurgularıyla önemli bir etkinliktir. Sempozyum bu anlamda içerik biçim, resimleme vb. açısından eleştirel bakış açısıyla değerlendirmeler yapmıştır. Sempozyumun bütünü değerlendirildiğinde Cengiz'in(2000) de belirttiği gibi çocuk kitapları konusunun gündeme getirilmesi, durumların ortaya konması, içerik, biçimleme, resim vb. açısından eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmesi, çocuk kitapları yazarlarının sorunlarının ele alınması, ortaya konan sorunlara çözüm önerileri getirmesi açısından sempozyumun önemli bir adım olduğunu söyleyebiliriz.

Yarının görsel sanatlardan tat almasını bilen bilinçli bireyleri, bugünün sanat ve estetik açısından tam not alan çocuk kitaplarının okurları arasından çıkacaktır. Çizer öykünün çocuğun belleğinde bıraktığı izlenimi yakalayıp, onun algılanan etkisini çoğaltıp, çocuğun düş gücüne daha geniş boyut ve renk kazandırabiliyorsa o resimler değerli bir görevi yerine getirmiş demektir. Öykülerde metin dili ne denli önemliyse, resimlerin de şiirselliği, yumuşaklığı, renk ahengi, izleyicisinde bıraktığı tat da o denli önemlidir. Günümüz çocukları bu tadı içgüdüleriyle hemen almaktadırlar (Turan, 2000, 166).

Kılıç ve Seven (2002) günümüz yaşam şartlarında kitle iletişim araçlarının yetişkinlere ve çocuklara sunduğu görsel bombardmana dikkat çekerek eğitimde de var olan ve giderek artan verimlilikten bahsederler. Bu durumda ders kitaplarının bu şartlara uyarak çağdaş anlayışa uygun hazırlanmasının önemine değinirler.

AB'ye uyumluluk çerçevesinde Millî Eğitim Bakanlığı, Ders Kitapları Yarışmasının şartnamesine , kitapların görsel anlamda en iyi düzeye gelebilmesi için belli maddeleri eklemiştir.(Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı yarışmaya ilişkin şartname:tttkb@meb.gov.tr.) Bu şartnameye göre; eserleri inceleyecek komisyonlarda, alan öğretmenleri ve dil bilimcinin yanı sıra eserleri görsel tasarım, resimleme, grafik ile imlâ kuralları yönünden inceleyecek uzmanların da yer alması kuralı getirilmiştir. d) maddesinde teknik tasarım ve düzenlemenin nasıl olması gerektiğini belirtmiştir

Özellikle sayfa tasarımlarının görsel algının seçiciliğini artıracak şekilde olması, renk, kompozisyon, fotoğraf, şema, grafik, resim ve benzeri görsel malzemeye yeterince yer verilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca yarışmaya katılacak yayın evlerinde yönetmeliğin 5. maddesi (b) bendi ve Yönergenin 9. maddesine göre aranacak şartlar arasında yayın evlerinin bir görsel tasarımcıya ve ona ait bir mekâna sahip olmaları istenmiştir. Görsel tasarımcı ayrıca kadrolu ve sigortalı olacaktır. Kitapların resimlemede görev alacak grafikerlerin ise üniversitenin ilgili bölümlerinden mezun olmaları ya da beş yıl içinde başka bir ders kitabının resimlemesi görevinde çalışmış olmaları istenmektedir. Gerçekten de ilköğretim aşamasında özellikle ilk üç sınıf için kullanılması düşünülen kitabın içeriği ve programa uygunluğu kadar görsel anlamda da zengin ve ilgi çekici olması önemlidir. Fakat 2005-2006 ders döneminde çeşitli nedenlerden dolayı Talim Terbiye Kurulu bu yarışmayı iptal etmiş ve eski yöntemlere göre kitap alımı gerçekleşmiştir. Yine de bu adım başlangıç için başarılı ve iyi niyetli gelişim aşaması olarak sayılabilir.

Ders kitapları tasarım ve resimleme aşamasında özellikle birinci sınıfa yönelik kitapların ebatlarının diğer sınıflara oranla büyük olması müfredatın geniş bir alana yayılması ve rahat okunabilmesi açısından yararlı olacaktır. Bunun yanında ilk iki sınıfın yazı puntolarının da 14-16 punto büyüklüğünde olması ve yazıların renklerle şekillerle zenginleştirilmesi çocuğun ilgisini çekebilir. Kitaplarda belli çerçevelerin olmaması, resimlerin yazı ile birlikte eşit oranda kullanılması, çerçeve arasında sıkıştırılmaması da çocuğun görsel anlamda ilgilenmesini sağlayabilir. Burada çizere düşen görev ise resimlerin metni destekler nitelikte olması ile birlikte bu resimlerle görsel anlamda da çocuğun ilgisini çekmeye çalışmak ve akılda kalıcılığını artırmaktır, zira bu resimlerin metin içine konulma amacı da budur.

Nitelikli bir resimleme (İllüstrasyon) için, çizer metni iyi anlamalı, mekân ve tipleri bu anlam doğrultusunda oluşturulmalıdır. Metindeki olay nedir? Hareketli-durağan, heyecanlı-sakin, neşeli-hüzünlü... Tipler, mekân ve nesnelere arasındaki biçimsel bağ nasıl kurulmalıdır? Bir müzik, sinema ya da tiyatrodaki kurguyu oluşturmak gibi görsel elemanların anlamını bilerek hissederek etkin, anlaşılır, kendine has bir bütünlük oluşturmak, kompoze etmektir kitap resimleme (Kaya, 2000, 184).

Resmin beklenen işlevi gerçekleştirebilmesinin temel koşullarından birisi de sanatçı duyarlılığı ile yapılmasıdır. Bu nitelikteki resimler metnin iletisini tamamlar, metinde sözcüklerle anlatılmayanları, çizgi ve renklerin diliyle çocuğa aktarır. Bu resimler resmin kurgusuna koşut olarak çocuğu eğlendirir, düşündürür, heyecanlandırır. Çocuktaki resim yapma, resme anlayarak bakma isteği uyandırır. Kitapla çocuk arasında bir sevgi bağı oluşturur (Sever, 2000, 631). Resimdeki mizah unsuru çocuğun yaş düzeyine uygun olmalı, mizah ve karikatür birbirine karıştırılmamalıdır. Ana karakterin resimlerde süreklilik göstermesine, resimlerin ait olduğu metnin yanında yer almasına, resimleyen ve editörün dikkat etmesi gerekir. Resimlerin yerleştirilişi, satır arası boşlukların, sayfa alt ve üst boşluklarının ayarlanmasını içeren sayfa düzeni ise çok önemlidir. Yazı ile resim bütünleşmeli, sol marj daima aynı hizadan olmalı, basımda hata olmamalıdır (Gönen, 2000, 384-386).

Son yıllarda ders kitaplarının photoshop programı kullanılarak renklendirilmesi söz konusudur. Basım anlamında bu programda resimlerin çok daha parlak, düzeltilbilir ve net görüldüğü bir gerçektir fakat bunun yanında renkli kalemlerle veya farklı resim boyama teknikleriyle okul kitaplarımız zenginleştirilebilir, çocuğun profesyonel olarak elde boyanmış resimleri görmeleri sağlanmış olur ki çocuk, çeşitli tekniklerle yapılmış resimleri izleyerek bu teknikler hakkında fikir sahibi olabilir.

Kitap gramajlarının önemi kitapların resimlenmesi anlamında önemli bir teknik sorundur Millî Eğitim Bakanlığı bu duruma bir sınırlama getirerek önlem almıştır. Özellikle renkli resimlerin kullanıldığı ders kitaplarında bu çok önemli bir konudur ayrıca matbaaların kalitesi de önemlidir. Kitapların resimlenmesi aşaması kadar onların basım aşaması da önemlidir. Geçmiş yıllardaki ders kitaplarımızı hatırlayacak olursak pek çoğunun bulanık, koyu ve hiçbir çocuğun ilgisini çekmeyecek resimler olduğunu fark ederiz. Oysaki kitaplardaki resimler çocuğun dünyasında çok önemlidir.

Çocuklarımızın estetik bilincinin gelişmesi toplumumuz için çok önemlidir. Modern ve gelişmiş ülkeler olarak sayabileceğimiz Amerika, İngiltere gibi ülkelerin sanata ve sanatçıya çok önem verdiklerini görmekteyiz. Dünyanın en büyük ve gelişmiş müzeleri hep bu ülkelerde bulunur. Çocuk eğitiminde sanata verilen önem büyüktür. Özellikle çocuklar için hazırlanmış atölyeler, resim dersine ayrılan zaman, ders programı içine dahil edilen müze gezileri ve müze içi etkinlikler çocukların sanata yaklaşımlarını ve estetik gelişimini yükseltir niteliktedir. Bu ülkelerin ders kitaplarını incelediğimizde de kitapların gramajı yüksek kağıtla basılmış olup, serbest tasarımlara sahip olduğunu, resim alanlarının çerçevesiz ve yazı ile neredeyse eşit alanda olduğunu, resimlerin son derece profesyonel ressamlar tarafından çizildiğini, elle boyama tekniklerinin ustaca kullanıldığını görmekteyiz. Kağıt kalitesinin de iyi olduğu bu kitaplar ders kitabından daha çok eğlenceli yardımcı kitap izlenimi vermektedir ki bu çocuk için dersine bu resimlere ilgiyle ve beğeninin gelişmesi anlamında kitabın kendisinin de kattığı çekici bir yöntemdir.

Ders kitapları öğrenci için bir zorunluluk olmamalı; aksine onun istekle ulaşabileceği, öğrenme merakını giderebileceği ve öğrendiklerini uygulama istencini yaratan bir kaynak konumunda olmalıdır. Ders kitabını eğitsel ve bilimsel değeri ne kadar anlamlı ve gelişmiş bir şekilde kurgulanırsa, bu değerın sunulma biçimi, görsel sunumlar da aslında öğrenci ile kitap arasındaki ilk iletişimin sağlanmasında o derece etkili ve önemli olmalıdır (Doyran, 2003, 37 aktaran Yazar, 2003, 5). Gürkan ve Gökçe (2000, 53) ilk okuma ve yazma kitabının belli niteliklere sahip olması gerektiğini belirtirler bu nitelikler şunlardır: Çocukların gelişim özelliklerine uygun olmalı, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilmeli, çocukların yaratıcılıklarını geliştirmeli, Millî eğitimin ve dersin amaçlarına tutarlı olmalı, içerik ve resimler birbiri ile tutarlı olmalı, resimler ve karakterler çocuğun yakın çevresinden seçilmeli, içerik somut ve anlaşılır olmalı, içerisinde çocuğu aktif kılacak sorular ya da resimler olmalı, yazı karakterleri okunaklı ve puntosu yeterince büyük olmalı, baskısı, kalitesi ve cildi uygun olmalı

Sonuç

İlköğretimin özellikle ilk basamaklarında, ders kitaplarımızda bulunan resimlerin çocuk üzerinde önemli etkisi vardır. Ders kitaplarımızın yazılımında nasıl çocuğun yaş ve düzeyine uygun olarak hazırlanıyorsa, kitabın resimlenmesi de aynı önemde dikkat edilmesi gereken bir zorunluluktur. Ders kitaplarımızın yazımında nasıl alanında uzman kişilerin yer alması gerekiyorsa, bu kitapların resimlenme aşaması da son derece önemlidir ve her ressam yapamaz. Resimler, yazılan metini destekleyen ve metnin bir yorumlaması olacaktır, dolayısı ile öğrencinin seviyesinde olması gerekmektedir. Bu aşamada resimleme işlemini gerçekleştiren ressamın da eğitim almış, kültürlü ve alanında başarılı bir yorumcu olması gerekmektedir. Kitapların yazarları kadar onu resimleyen ve tasarımlarını hazırlayan sanatçıların da uzman olmaları gerekmektedir.

Kitap resimleri motivasyonu sağlamalı, metinle uyum içinde olmalıdır, resimlerde estetik değer olmalıdır. İlköğretimin özellikle ilk basamaklarında öğrenme aşı-

masında resimlerin etkisi çok büyüktür. İyi resimlemeler öğrenmeyi hızlandırır, kötü resimlemeler öğrenmeyi yavaşlatır. Kitaplarımızdaki resimler hem eğlendirmeli hem öğretmelidir. Bu şekilde çocuklarımızın estetik beğeni düzeyi de artmış olacaktır.

2005-2006 eğitim döneminde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan şartname, gerek bakanlık tarafından üretilen ve gerekse diğer yayınevleri arasında yapılacak yarışma koşulları içinde istenen kitap özellikleriydi, yarışma sonunda seçilenler okutulmaya başlanacaktı. Bu kitapların AB ye uyumluluk çerçevesinde, Avrupa Birliği ülkelerinde okutulan programa uygun olması ve bu şekilde hazırlanması istenmiş kitaplardır. Görsel anlamda da aynı şekilde uyumluluk çerçevesinde hazırlanması kurullarla belirlenmiştir. Fakat sonrasında bu yarışma iptal edilmiştir. Yine de baştan istenen şartlar neticesinde yarışma iptal edilse de komisyona giren kitapların pek çoğu bu özellikleri taşımaktaydılar. İlk kez yapılması anlamında, görsel açıdan belirli eksiklikler olmakla beraber, her yıl bu eksiklerinde tamamlanarak düzeltilmesi sonucunda ders kitaplarımızın resimleme ve tasarım anlamında da Avrupa standartlarını yakalamasını ummaktayız. Eğitimde yapılan hataların sonuçları yıllar sonra ortaya çıkmaktadır, bu nedenle uygulayacağımız her tekniğe, yöneme ve programa çok dikkat etmemiz gerekmektedir. AB ye uyumluluk çerçevesinde ders kitaplarının görsel anlamda da öneminin vurgulanması, bu kitapların çizimi, boyanması, bunları yapan insanlar kadar kitap resimlerini ve tasarımları değerlendirecek olan komisyonlar da çok önemlidir.

Bu aşamada Millî Eğitim Bakanlığı komisyonlarını çok önceden oluşturmalı özellikle alanında uzman sayılan kişiler bu komisyonda yer almalıdır. Ders kitapları konusunda deneyim sahibi olan uzmanlar sağlıklı bir değerlendirme ortamını yaratacaktır. Bu komisyonlara yine uzman kişiler tarafından görsel anlamda ders kitabı değerlendirme teknikleri öğretilmeli, kriterler oluşturulmalı ve bu kriterler ışığında değerlendirme aşamasına gidilmelidir, bu şekilde sağlıklı bir değerlendirme yapılmış olacak resimleme ve tasarım anlamında kitaplar standart ve nitelikli bir düzeye gelecektir. Ders Kitabının resim, şekil ve renk yönünden incelenmesi için kitapta verilen resim, grafik gibi şekiller ile renkleri incelenmelidir. Bu amaçla aşağıda verilen sorular yanıtlanmalıdır.

1. Resim Yönünden İncelenmesi

Ders kitaplarındaki resimler, resimler, resim ve metin bağlantısı, resmin iletişimi ile özellikleri açısından ele alınmaktadır.

- 1) Ders kitaplarındaki resimlerin iletişim biçimlerine dikkat edilmiş midir?
- 2) Ders kitaplarında disipline uygun resim biçimleri kullanılmış mıdır?
- 3) Resimlerle metin bağlantıları kurulmuş mudur?
- 4) Metinler içinde resimlerden bahsedilmekte midir?
- 5) Resim metinde açıklayıcı bir rol oynamakta mıdır?
- 6) Metnin anlamı resimsiz değişmekte midir?
- 7) Güdüleyici nitelikte ve anlamayı kolaylaştırıcı resimler kullanılmış mıdır?
- 8) Ders kitabındaki resimler metinlere katkı sağlamakta mıdır?
- 9) Kullanılan resimler öğrenci yaş ve düzeyine uygun mudur?
- 10) Kitap kapağı iyi resimlenmiş midir?
- 11) Resimler iyi ve yeterli midir?
- 12) Resimlerin anlaşılması kolay mıdır?

◆ Anıl Ertok Atmaca

- 13) Anlatılan iş, konu resimlerle açıklanmış mıdır?
- 14) Resimler canlı mıdır?
- 15) Resimler iyi yerleştirilmiş midir?
- 16) Resimlerdeki kişilerin görünüşleri (Kıyafet, biçim, vb.) hedeflenen gruba uygun mudur? Yüz ifadeleri sempatik midir?

2. Şekil Yönünden İncelenmesi

Ders kitaplarının şekil yönünden özelliklerinin incelenmesi için aşağıdaki bilgiler toplanmalıdır (Güneş, 2002. 159).

- 1) Ders kitabının uygun yerlerinde harita ve grafikler kullanılmakta mıdır?
- 2) Şekiller, grafikler ve tabloların anlaşılması kolay mıdır?
- 3) Ders kitaplarında sembollere ve çeşitli şekillere yer verilmekte midir?
- 4) Kullanılan şekiller metnin anlamına katkı getirmekte midir?
- 5) Şekiller öğrenci düzeyine uygun mudur?

3) Renk Yönünden İncelenmesi

- 1) Renkler net midir?
- 2) Renkler canlı mıdır?
- 3) Kaç renk kullanılmıştır?
- 4) Renk kayması- bozulması var mıdır?
- 5) Öğrenmeyi kolaylaştıran renk kullanımı var mıdır?
- 6) Renkler öğrencilerin bildikleri ana renkler midir?
- 7) Yanlış renk kullanımı var mıdır?

Ders kitaplarına kullanılacak tasarım, resim ve şekillerin en iyi seviyeye gelebilmesi için ortaya çıkan önerileri maddeleyecek olursak:

- Öncelikli olarak ülkemizde toplumun her kesimi için kitap okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

- Kitapların yalnızca okumak olmadığı aynı zamanda görsel anlamda da estetik değerlere sahip olması gerekmektedir.

- Yazı resim ilişkisi uyumlu olmalıdır. Birbirini kapatmayan gözü yormayan niteliklere sahip olmalıdır.

- Resimler yalnızca konu bağlantılı olamamalı, aynı zamanda ders kitabının içeriğine de uygun olmalıdır.

- Kitaplarda kullanılan resimler çocukların gelişim dönemlerine uygun nitelikte olmalıdır. Yaş seviyesi unutulmamalıdır.

- Arka arkaya gelen resimlerde uyum ve mantık ilişkisine dikkat edilmelidir.

- Yazı ve metin arasındaki içeriksel ve düzen ilişkisi son derece önemlidir. Kullanılan resimler metni desteklemek zorundadır.

- Çizimler orijinal olmalı, çizilen nesnelerin birebir çiziminde verilmeli özellikle insan çizimlerinde anatomik kurallara dikkat edilmelidir.

- Resimler toplumun yaşam standartlarına uyum sağlamalı ulusal kimliğe uygun kompozisyonlar olmalıdır.

- Yayınevlere resimleri tasarlayacak olan ressamın tecrübesi ve eğitimiyle ilgilenmeli, resimleri yalnızca yazarlarla değil, görsel tasarımcılar ile birlikte değerlendirmelidir.

- Resmin çerçevesine yazılan yazılar okuyucunun dikkatini çektiğinden kitaplarda, boşlukların ortasına resim yerleştirmek yerine, yazıların ortasına resim yerleştirmek daha etkili olmaktadır (Güneş, 2002, 139).

- Ders kitaplarında renklerin de çok önemi vardır, bu noktada öğrencilerin bildiği ana renklerden yararlanılmalı, koyu, bulanık renklerden kaçınılmalıdır. Renkler canlı ve kompozisyonu tamamlar nitelikte olmalıdır.

- Kağıt kalitesi; birinci hamur veya kuşe kullanılmalı, baskı tekniği, tıfdruck ve ofset tekniklerinden biri seçilmelidir, çünkü kalitesiz kağıt kötü baskı verir bu da kitabın görsel etkisini ve dolayısıyla yararını azaltır (Oğuzoğlu, 2001, 132).

- Kitaplar sınıf düzeyine göre kullanılacak puntolar M.E.B Talim ve Terbiye Kurulu'nun ölçütlerine uygun olmalıdır. Bu puntoların sınıflara dağılımı aşağıda gösterilmiştir (Boydak, 2003, 132).

1. sınıf 20-24 punto
2. sınıf 18 punto
3. sınıf 14 punto
4. sınıf 12 punto
5. sınıf 11 punto
6. sınıf 10 punto

Kaynakça

- AKYÜZ, Yahya (2000), “Resimli İlk Türkçe Alfabe ve Okuma Kitabımız ve Türk Eğitim Tarihindeki Önemi” **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara
- BOYDAK, Nihat. (2003). “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel düzen Açısından Değerlendirilmesi” Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. Gündüz Yayıncılık. Ankara
- GÖKKAYA Kürşat, ORUÇ Şahin. (2003) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyallerin Kullanımına Bir Örnek: Fotoğraf” Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. Gündüz Yayıncılık. Ankara
- GÖNEN, Mübaccel, (2000), “Resimli Çocuk Kitaplarının İçerik, Resimleme, Fiziksel Özellikleri ve Türkiye’de Son On Yılda Çocuk Kitapları Alanında yapılmış Tezler”
- I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.
- GÜNEŞ, Firdevs. (2002). **Ders Kitaplarının İncelenmesi**. Ocak Yayınları, Ankara
- GÜRKAN, Tanju, GÖKÇE, Erten (2000), “İlköğretim İlkokuma-Yazma Kitaplarının İncelenmesi” **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.
- İPŞİROĞLU, Zehra (1994). “Okuma Sevgisi Nasıl Kazandırılır?” Çağdaş Eğitimde Sanat. İstanbul: **Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yay.** 127-130
- KAYA, İsmail, (2000), “Çocuk Kitabı Resimlerinde Klişe Yaklaşımlar” **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.
- KILIÇ, Abdurrahman. SEVEN, Serdar (2002). **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**, PEGEM a Yayıncılık, İstanbul.
- KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin (2002). **Sanatta Eğitim**, PEGEM A Yayıncılık, Ankara
- OĞUZOĞLU, Dilek, (2001). “İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Tasarım Açısından Değerlendirilmesi” **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. Nobel Yayıncılık. Ankara

◆ Anıl Ertok Atmaca

SEVER Sedat(2000), “*Çocuk Kitaplarında Dilsel ve Görsel Duyarlılık*”, **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.

TERTEMİZ Neşe, ERCAN Leyla, KAYABAŞI Yücel (2001) “*Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi*” **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. Nobel Yayıncılık. Ankara

TURAN, Nuran,(2000), “*Çocuk Kitapları Resimlemesi*”, **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.

YAZAR, İlyas (2003) “*Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Görsel açıdan Bir Yaklaşım*” **I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi**, Dokuz Eylül üniversitesi Buca Eğitim fakültesi, Buca-İzmir.

<http://www.egitim.cu.edu.tr> “Özel Öğretim Yöntemleri Dersi” Kazım Artut 12.10.2005.

<http://www.evrensel.net> “Çocuk Edebiyatında Önemli Bir Adım” Gülsüm Cengiz, 09 Şubat 2000.

ILLUSTRATION AND VISUAL DESIGN IN ELEMENTARY SCHOOL BOOKS

Anıl ERTOK ATMACA*

Abstract

It is well known that the school books, among the all educational materials, has a significant place in our educational system. For the teachers and pupils the school books have an importance of supporting material. The main theme of our paper is visual assesment of the school boks. The illustration and visual assesment of theese books is important. The effects of the illustrations, especially on the pupils of the first years of primary education, is very well known. Childreen of these ages interest in visual materials. Hence, illustration and design of primary school books is very important. The aim of the paper is to help the children to read their books with enthusiasm and to love them.

Key Words: School boks, visual design, illustration, children, education

* Assistant; Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty of Education Department of Arts Education